

жойнинг маросими учун хос бўлган урф-одатларга мувофиқ ҳолда ўтказилади. Бу маросимга оид сўз ва тушунчаларнинг адади унинг луғавий таркиби бой ва ранг-баранг бўлганлигидан дарак беради. Бу эса уларни ҳар томонлама кенг ва чуқур тадқиқу таҳлил этиш халқнинг тарихи, тили, урф-одат ва расм-русмлари кабиларни ойдинлаштиришга кўмаклашади. Мазкур

мақолада фақат бу луғавий гуруҳнинг икки жиҳати ёки сўзларнинг луғавий таснифи, жумладан, уларнинг маъноларини қисқача тарзда таҳлил этишга уриндик, холос. Шу қисқа таҳлилда ҳам Самарқанд тожиклари мотам маросими оид бир қанча сўз ва тушунчалар маълум бўлдики, бу мазкур шеванинг луғавий таркибини мукамал ўрганишга ёрдам беради.

Адабиётлар

1. Андреев М.С. Таджики долины Хуф. – Сталинабад: «Ирфон», 1958.
2. Маъсуми Н. Фолклори тожик. – Сталинград: 1954.
3. Мурватов Ж. Назаре ба луғати қордсозӣ. // Забоншиносии тожик. – Душанбе: “Дониш”, 1982.
4. Мухаммадиев М. Очеркҳо оид ба лексикаи забони адабии тоҷикӣ. – Душанбе: “Ирфон”, 1968.
5. Набиева Г.В. Инкишофи лексикаи сару либос // Забоншиносии тоҷик. – Душанбе: “Дониш”, 1980.
6. Шарофов Н., Жураев Т. Лексикаи қасбу ҳунар – сарчашмаи терминологияи техникаи тоҷикӣ. – Душанбе: 1991.
7. Эшнӣёзов М. Шеваи ҳардурӣ. – Душанбе: “Ирфон” 1967.

РЕЗЮМЕ

Мазкур мақолада Самарқанд тожиклари шевасида маросим атамалари, хусусан, мотам маросими ва азадорлик билан боғлиқ этнографик атамаларнинг луғавий хусусиятлари, унга амал қилиш, айрим атамаларнинг этимологик хусусиятлари, уларнинг семантик маънолари яхлитлиги қиёсий тарзда тадқиқ этилган.

РЕЗЮМЕ

В статье исследуется терминология траурного ритуала Самаркандского диалекта таджиков, в частности лексические особенности этнографической терминологии связанные с ритуальными традициями и их соблюдением, а также этимологические особенности некоторых терминов и их семантические единства в сопоставительном аспекте.

SUMMARY

The article is devoted to the study of the terminology of mourning ceremony of Samarkand dialect of Tajiks, in particular lexical peculiarities of ethnographic terms connected with ritual traditions and their heeping, and etymological peculiarities of some terms and their semantic unity in the comparative aspect.

ANTROPONIMIKA – NOMSHUNOSLIKNING SHAXS ISMLARINI O'RGANUVCHI BO'LIMI

D.Ibrohimova – kata o'qituvchi

Qashqadaryo viloyati xalq ta'limi huzuridagi qayta tayyorlash va malakasini oshirish hududiy markazi

Tayanch so'zlar: so'z, millat hayoti, tarix, taraqqiyot, urf-odat, an'ana, atoqli otlar, antroponimika, motivatsiya, etimologiya, struktura.

Ключевые слова: слово, жизнь нации, история, развитие, традиции, обряды, имена собственные, антропонимика, мотивация, этимология, структура.

Key words: word, life of nation, history, development, customs, traditions, personal names, anthroponimics, motivation, etymology, structure.

Har bir inson, har bir xalq o'z ma'naviy ehtiyojlarini, kechinmalarini, g'oya va maqsadlarini so'z orqali ifoda etadi. Biz chet tilini, shu jumladan ingliz tilini o'rganar ekanmiz, bunda nafaqat tilni, balki o'sha millat hayotini, tarixini, bosib o'tgan taraqqiyot davrini o'rganamiz, millat ruhiyati bilan, urf-odat va an'anlari bilan tanishamiz va bu bilan o'sha xalqqa yanada yaqinroq bo'lamiz.

Til lug'aviy boyligining tarkibiy qismlaridan birini atoqli otlar tashkil etadi. Shu sababli atoqli otlarning qimmatli materiallarini to'plash va tadqiq qilish alohida e'tibortalab mavzu deyish mumkin. Tili o'rganilayotgan mamlakat aholisi haqida ma'lumotga ega bo'lish esa, avvalambor ularning ismi shariflari qanday paydo bo'lganligi, ismlari qanday ma'noni ifoda etishini bilishdan boshlanadi.

Ismlarning yaratilishida xalq o'tmishining tarixi, orzu va istaklari, ijtimoiy va diniy-falsafiy qarashlari, rasm – rusumlari, urf – odatlari, e'tiqod va ishonchi o'z aksini topadi. Shu sabab ismlar tilning boshqa bir qator qatlamlari kabi xalq ma'naviy qadriyatlarining tarkibiy qismi hisoblanadi. Antroponimika – nomshunoslikning shaxs ismlarini o'rganuvchi bo'limidir. Antroponimika ismlarning paydo bo'lishi, rivoji, ismlarning nominatsion xususiyatlari, ism berishning motivativ asoslari, bunda lingvistik va nolingvistik tamoyillarning tutgan o'rnini o'rganuvchi soha sifatida rivojlanib bormoqda. Antroponimlar bo'yicha olib borilgan tadqiqotlarda motivatsiyaning mazmun mohiyatiga, antroponim so'zning mazmuniy tuzilishiga, antroponimlarning etimologiyasiga, atoqli otlar strukturasiga, ismlarning yuzaga kelishidagi sabab, ehtiyoj, istak-orzu va boshqa xususiyatlariga, ismlarning semantik va kontekstual mazmunining munosib yoki nomunosib holatlariga, ismlarning davr bilan bo'g'liqligiga e'tibor

qaratiladi. Atoqli otlarning paydo bo'lishi ko'plab lisoniy va nolisoniy omillar bilan bog'liq. Shu sababli atoqli otlar tadqiqotchisi nomlarni tahlil qilishda tilshunoslikdan tashqari boshqa fanlarning ilmiy usullaridan ular erishgan yutuqlardan foydalanish talab etiladi. Bu antroponimika sohasining boshqa ijtimoiy va tabiiy fanlar bilan munosabatini yuzaga keltiradi. Bu munosabatni quyidagilarda aks etganini ko'rish mumkin: antroponimika va leksikologiya, antroponimika va etimologiya, antroponimika va dialektologiya, antroponimika va geografiya, antroponimika va lug'atshunoslik, antroponimika va leksikografiya, antroponimika va tarix, antroponimika va kartografiya, antroponimika va toponimika, onomastik statistika kabi.

O'tgan asrning 70 yillaridan antroponimlarning uslubiy xususiyatlari haqida tadqiqotlar yuzaga kela boshladi va ular quyidagi atamalar bilan nomlanadi: adabiy onomastika, poetik onomastika, uslubiy onomastika, onomapoetika yoki so'zlovchi ismlar.

Ma'lumki, ismlarning kommunikativ vazifasi atash, nominatsiyadir. Ammo, adabiy asarlar tilida ismlar boshqa lug'aviy birliklar singari o'ziga xos milliylik vazifalarini ham bajarib keladi. Ismlarning yaratilishi yoki tanlanishi ko'p hollarda o'sha nomni tanlagan yoki ijod qilgan kishilar (nominator) uchungina ma'lum bo'ladi. Bunday ismlarning kengroq doirada, umummilliy doirada ma'lum va tushunarli bo'lishi ushbu nomning kengroq tarqalishi, umumudum darajasiga ko'tarilishi bilan bog'liqdir. Lekin ba'zi ismlar bir oila doirasida va bir martagina qo'llanilib, keyinchalik iste'moldan chiqib ketishi ham mumkin.

Ingliz ismlarining bir manbasi kel't an'anasiga taqaladi. “Barry, Brian, Bridget, Donald, Duncan, Ian, Kenneth, Kevin, Neil and Sheila” nomlari kelib chiqishga ko'ra Irlandcha va Shotland Gaelikcha bo'lsa, “Gareth, Gladys,

Gwendolen va Trevor” Uelscha nomlar bo’lib, bularning barisi asl kel’t nomlarining inglizlashgan ko’rinishlaridir.

Boshqa ‘ingliz’ ismlari mamlakatga istilolar orqali kirib keldi. Skandinaviyacha o’zlashmalar “Eric, Arnold va Ronald” ismlarini o’z ichiga oladi. Shimoliy- g’arbiy Fransiya 1066-yil bosqinlari natijasi o’laroq ko’plab nomlarni olib keldi. Bu bosqin xristianlikka bo’lgan german ismlari – Charles, Henry, Robert va William kabilarning Angliyaga yetib kelishiga asos bo’ldi. Masalan, “Roger” nomi Angliyaga normanlar tomonidan olib kelindi va uning asosini ikki olmon, ya’ni “shuhrat” va “nayza”ma’nonisini anglatuvchi so’zlar tashkil etadi. “Richard” nomi ham deyarli shu manbaga asoslanadi: ya’ni, “qudrat, kuchli” ma’nosini anglatadi. Olmon elementlaridan tashkil topgan bunday ismlar odatda “dithematic”, ya’ni ikki lug’aviy asosga egaligi bilan xoslanadi va ular ingliz nomlari tarkibida kamsonni tashkil etadi biroq “Emma” va “Alice” ismlarini ham o’z ichiga oladi.

Ba’zi shaxs nomlari avloddan avlodga o’tuvchi sharifga asoslanishi ingliz nomshunosligining xos xususiyatlaridan biri sifatida ko’zga tashlanadi. Misol tariqasida “Digby” sharifini olamiz. U ba’zi hollarda, xususan o’rta tabaqaga mansub oiladan chiqqan shaxs nomi sifatida qo’llanadi, holbuki avval boshda sharif sifatida qo’llangan. U Lincolnshiyalik Digbilarga taqaladi va qadimiy nors tilidagi “diki” ya’ni “ditch - xandaq” va “byr – kelib chiqqan” so’zlariga asoslanadi. Ko’rinib turibdiki, har bir millatda va xalqda mavjud bo’lgan shaxs nomlarining etimologiyasi tadqiqi ularning shu millat yoki xalqning tarixi va milliy o’ziga xos jihatlari bilan chambarchas bog’liqligini ko’rsatadi. Eng ko’p uchraydigan ingliz ismlari ro’yxatini keltirib o’tishimiz mumkin:

No	Name	Population	No	Name	Population
1	John	1,442,000	6	Robert	620,000
2	David	1,183,000	7	Paul	604,000
3	Margaret	734,000	8	Susan	568,000
4	Michael	718,000	9	James	565,000
5	Peter	655,000	10	William	535,000

Albatta, nomlar o’z ommabopligini o’zgartirib turadi, vaholanki til ijtimoiy hodisa bo’lib, jamiyat taraqqiyoti, uning kundalik voqealari va boshqa insoniy olamida yuz beradigan o’zgarishlar, globalashuv jarayonida xalqlar o’rtasidagi turli soha boyicha aloqalari tilda va shu jumladan insonlarning o’z farzandlariga qo’yadigan ismlarida o’z aksini topadi. Milliy Statistika tashkilotining har yilgi o’rganishlaridan kelib chiqib bergan ma’lumotlariga ko’ra Angliya va Uelsda 2017 yilda eng

ommabop bo’lgan o’g’il va qiz bolalar ismlari quyidagilar bo’lib chiqqan:

Position	Boys	Girls	Position	Boys	Girls
1	Oliver	Olivia	6	Jacob	Isabella
2	Harry	Amelia	7	Leo	Mia
3	George	Isla	8	Oskar	Poppy
4	Noah	Ava	9	Charlie	Ella
5	Jack	Emily	10	Muhammad	Lily

Har ikki jins vakillari uchun ham mazmuni jihatidan bir xil bo’lgan Oliver va Oliviya ismlarining keyingi o’n yil davomida peshqadamlilikni bermay kelayotganligi hayratli jihatdir. Keyingi yillarda ingliz nomlarining asliyatini o’rinda o’zgartirilgan ko’rinishlaridan ko’proq foydalanilayotganligi o’ziga xos qiziqish uyg’otadi. Masalan. Harold o’rniga Harry, John o’rniga Jack, Charles o’rniga Charlie. Yuqorida keltirilgan qizlar ismlariga e’tibor qaratsak 10ta ismdan yettitasi “a” harfi bilan tugashi, yeti ism tarkibida “l” harfi borligi va uch ismning har biri “ee” tovushi bilan tugashini ko’ramiz. Angliya va Uelsda “Muhammad” ismining qator shakllarda o’g’il farzandlarga berilishining keskin o’sishi britaniya etnik aholisi tarkibidagi o’zgarishni va islom oilalarining o’z o’g’illariga bu ismni berish orqali Payg’ambarimiz diniga bo’lgan kuchli sadoqatlarini ko’rsatish istagini kuzatamiz. Ba’zida xususan qizlar uchun juft ism berish an’anasi mavjud. Buning asosiy sababi esa ingliz tili talaffuzi va imlosi shu qadar chalkashki, bir hil talaffuz etiluvchi ismlar turlicha ko’rinishda yozilishi va yoki aksincha bo’lishi mumkin. Masalan, Brian- Bryan, Rachel – Rachael, Ann – Anne, carol – Carole, Catherine – Katherine – Katharine – Kathrin va bundan ham yomonriog’i bu hodisot jinslar nomlarida ham aks etishidir, jumladan, Francis (erkak), Frances (ayol), Robin (erkak), Robyn (ayol), Leslie (ayol va ayni paytda erkak nomi bo’lishi ham mumkin), Lesley (ayol va ayni paytda erkak nomi bo’lishi ham mumkin).

Muhim jihatlardan biri, Britaniyada ismlar tanlovida tabaqa ta’siri juda kuchli. Jason, Wayne, Darren ismlari, va qiz bolaga xos Sharon, Tracy, Michelle ismlari egalari odatda ishchi oilasiga mansub bo’ladi. Charles, Edward yoki Nigel ismli o’g’il bola va Felicity yoki Harriet ismli qiz bola deyarli albatta o’rta tabaqaga mansub oiladan bo’ladi. Jasper, Rufus yoki Rupert ismli o’g’il bola va Camilla, Davina, Jemima, Lucinda yoki Petunia ismli qizlar oily tabaqaga mansub oiladan bo’lishi kutiladi.

Britaniyaliklar va boshqa Anglo – Saksonlar va umuman Yevropa xalqlari o’z farzandlariga “bir”dan ortiq ism berishlari asosiy jihatdir. Yuqori tabaqaga mansub oilalar o’z farzandlariga uchta ism beradilar. Bu borada hech bir qoida yo’q, biroq keyingi ikki nom albatta bobolar va buvilar sharafiga va yoki biror qarindosh hurmatini yod etish maqsadida beriladi.

Adabiyotlar

1. Gumbolt V. F. Избранные труды по языкознанию. – Москва: 1984. –С.214
2. Nurmonov A. , Yo’ldoshev B. Tilshunoslik va tabiiy fanlar. - Toshkent: «Sharq», 2001. 72-b.
3. Kenjayeva S. Bag’ishlov ismlarining bir guruhi haqida. O’zbek tili va adabiyoti. 2011. № 2. 91-b.
4. Begmatov E., Uluqov N. O’zbek onomastikasi (bibliografik ko’rsatkich). 2008. 134-145-b.

РЕЗЮМЕ

Ushbu maqolada ingliz tilidagi ismlar etimologiyasining lisoniy olam manzarasida lisoniy va milliy voqelanishining o’ziga xos xususiyatlarini o’rganishga urindik. Bunday tadqiqot nazariy va amaliy jihatdan ham muhimdir. Tilshunoslikning etimologiya yo’nalishi nuqtai nazaridan turli shaxs nomlariga oid birliklarning lisoniy voqelanishini o’rganishga bag’ishlangan tadqiqotlar izlanishimiz natijalarini yanada boyitishga xizmat qiladi.

РЕЗЮМЕ

Данная статья рассматривает этимологию английских имён и особенности их вербализации в языковой национальной картине мира. Исследования подобного рода являются и практически и теоретически актуальными. Гипотезы по лингвистике и этимологии помогли в исследовании имён собственных в разных дискурсах, и все эти работы обогатили наше исследование, и способствовали подтверждению заключений.

SUMMARY

In the article we made an attempt to investigate the etymology of English proper names and characteristic features of their verbalization in the language national picture of the world. Such kind of research is important also from theoretical and practical points of view. Hypothesis in Linguistics and Etymology helped to study proper names in different discourses and all these works enriched our research work and confirmed our conclusions.